

СОЦІАЛЬНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ : ТЕОРІЯ ПИТАННЯ

У статті розкриті детермінанти формування соціальних орієнтацій учнівської молоді. Визначено, що соціальні орієнтації, як складова соціальних очікувань формується у процесі життєдіяльності людини під впливом різних соціальних середовищ, в яких функціонує особистість, та відповідно до її власних переконань та прагнень. Наголошено на особливостях визначення вікових меж для категорії учнівська молодь. Зазначено, що на формування соціальних орієнтацій впливають гендерний та регіональний аспекти.

Ключові слова: соціальні очікування, соціальні орієнтації, учнівська молодь.

У 2021 році лабораторія соціальної педагогіки та соціальної роботи розпочала розробку наукового дослідження «Моніторинг соціальних очікувань сучасної учнівської молоді». У своїй роботі ми орієнтувалися на таке визначення поняття «соціальні очікування» – це установки на майбутнє в соціальному розвитку, які розкриваються в трьох площинах: офіційній, суспільній (громадській) та особистісній і формують три форми соціальних очікувань: нормативні, рольові, власно значимі. Державі належить офіційно-нормативна частина очікувань, яка орієнтована на створення та підтримку соціальної стабільності і соціально-економічний розвиток суспільства, його міжнародне визнання. Суспільні (громадські) очікування, по-перше, пов'язані з підвищенням якості життя, яке має гарантувати держава, а, по-друге, з місцем і роллю особистості в системі громадянських відносин. Варто зазначити, що ці очікування є двосторонніми: як зі сторони особистості щодо виконання державою своїх обов'язків, так і з боку держави стосовно свідомої та цілеспрямованої діяльності кожного громадянина. Особистісні очікування відображують конкретні життєві плани (стратегії) конкретних людей. В основному вони не є сталими і часто носять ситуативний і не завжди послідовний характер. Пояснюється це і віковими особливостями, і зміною

ціннісних орієнтацій суспільства, які впливають на ціннісні орієнтації особистості, і геополітичними впливами.

Соціальні орієнтації особистості, як частина суспільних очікувань, формуються у процесі життєдіяльності людини під впливом різних соціальних середовищ (зовнішній чинник), в яких функціонує особистість, та відповідно до її власних переконань та прагнень (внутрішній чинник).

Першим соціальним середовищем, яке впливає на людину та формує ціннісні орієнтири, інтереси, світоглядні установки є сім'я. Саме сім'я була, є і, мабуть, завжди буде найважливішим середовищем формування та розвитку особистості, яке відповідає не тільки за соціальне відтворення населення, а й за відтворення певного способу його життя [4].

Ще одним соціальним середовищем, яке справляє значний вплив на формування особистості є середовище закладу освіти (узагальнено). Існує внутрішня диференціація цього середовища відповідно віку вихованців (дошкільне, шкільне, фахової передвищої освіти, закладу вищої освіти), за формою власності закладу (державні/комунальні, приватні), за типом закладу (навчальний, позашкільний, освітній центр). Кожне з них має свої особливі чинники впливу. У нашій розвідці ми вивчали вплив на формування особистості закладів загальної середньої та фахової передвищої освіти державної та комунальної форм власності виходячи, в першу чергу, з обраної вікової категорії – учнівська молодь, по-друге, через більшу відкритість до взаємодії та співпраці цих закладів порівняно з приватними, по-третє, через можливість більш якісної та кількісної репрезентативної вибірки респондентів.

Ми розглядаємо освітнє середовище як частину життєвого, соціального середовища людини, яке виявляється у сукупності усіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; є певним виховним простором, у якому відбувається розвиток особистості [2]. На думку А. Каташова «освітнє середовище вищого навчального закладу» це сукупність духовно-матеріальних

умов його функціонування, що забезпечують саморозвиток вільної і активної особистості студента, реалізацію творчого потенціалу його особистості. Освітнє середовище виступає функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти, між якими встановлюються тісні різнопланові групові взаємозв'язки, і може розглядатися як модель соціокультурного простору, в якому відбувається становлення особистості [3].

Розглядаючи внутрішні чинники формування соціальних орієнтацій варто наголосити, що особистість як сукупність соціальних властивостей має цілісність та характеризується певною структурою, яка складається з соціальних статусів і ролей, спрямованості, соціальної активності та здатності до саморегуляції поведінки. Соціальні типи особистості – певний фіксований набір суттєвих, таких що повторюються соціальних властивостей особистості, що виявляються в її свідомості та поведінці. Існує кілька видів типологізації особистості. Найбільш прийнятними в контексті нашого дослідження вважаємо два наступних варіанти.

Варіант перший:

- ідеальний – сукупність особистих властивостей, яка на думку сучасників, є бажаною, відіграє роль еталона, взірця;
- базисний – сукупність властивостей, яка дозволяє у найкращій спосіб адаптуватися до конкретних умов життєдіяльності у конкретний час, у даному суспільстві;
- реальний – сукупність спільних, для членів даного суспільства типових властивостей особистості, що переважають на даному етапі розвитку суспільства [5].

Варіант другий:

- демократичний – соціальне в людині домінує над індивідуальним;
- авторитарний – індивідуальне переважає над соціальним;
- толерантний – характерне терпиме ставлення до думок, поглядів, ідей, вірувань тощо, які не збігаються з власними;

– конформний – пристосування особистості до пануючих думок, поглядів, ідеалів, стандартів поведінки тощо, що формується внаслідок самодетермінації процесу розвитку особистості [1].

Ці приклади є взаємодоповнюваними, а їх поєднання сприяє більш глибокому розумінню соціальної поведінки особистості. Тому розробляючи діагностичний інструментарій дослідження соціальних очікувань було враховано складові обох варіантів типологізації особистості.

Важливим для розуміння причин формування тих чи інших соціальних очікувань є вікові особливості респондентів. На сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення підліткового віку і юності. Так Організація Об'єднаних Націй (ООН) відносить до підлітків осіб віком 10-19 років, а до молоді — осіб віком 15–24 років для цілей статистичного обліку без шкоди для інших визначень, що їх використовують держави – члени ООН. Разом підлітків і молодь позначають терміном «молоді люди», до яких належать особи віком 10-24 років. Конвенція про права дитини визначає дітей як осіб віком від народження до 18 років [6]. Для свого дослідження ми обрали учнів 9-11-х класів закладів загальної середньої освіти та студентів 1-2-х курсів закладів фахової передвищої освіти. За Е. Еріксоном це кризовий період в розвитку особистості. Вже не дитина, але ще й не дорослий, молода людина стикається з новими соціальними ролями і пов'язаними з ними вимогами. Вона оцінює світ і ставлення до нього, здійснює стихійний пошук нових відповідей на важливі запитання: «Хто я?», «Ким я хочу стати?». Підлітки відчують пронизливе почуття своєї непотрібності, душевного розладу і безцільності, іноді кидаються у бік «негативної» ідентичності, делінквентної (відхиленої від норми) поведінки. Криза ідентичності, або рольова плутаність, призводить до неспроможності обрати професію або продовжити освіту, іноді до сумнівів у власній статевій ідентичності. Позитивна риса, пов'язана з успішним виходом із кризи періоду юності, – це здатність зробити власний вибір, знайти свій шлях у

житті і залишатися вірним узятим на себе зобов'язанням, прийняти суспільні принципи і дотримуватися їх.

Для кращого розуміння сучасної учнівської молоді варто взяти до уваги і теорію поколінь Нейла Хоува та Вільяма Штрауса, яка не є однозначною, але варта уваги. Основна ідея полягає в тому, що кожні 20-25 років у світі відбувається зміна поколінь. Людей всередині одного покоління об'єднують спільні цінності, особливості поведінки й звички. Відповідно цієї теорії діти, народження після 2005 року належать до покоління Z. Основні риси покоління Z: відповідальність, інтерес до екологічних проблем, здатність обробляти багато інформації, вміння виділити важливе, усвідомлення своїх бажань. Вони відкидають колись священні соціальні табу і хочуть різноманітності у своєму житті й кар'єрі. Більше, ніж попередні покоління, вони одержимі безпекою, зосереджені на терпимості та подоланні соціальної нерівності.

Отже підсумовуючи вище сказане, формування соціальних орієнтацій сучасної учнівської молоді відбувається під впливом різних типів соціальних середовищ та детермінується віковими характеристиками, особистісними якостями та зворотніми очкуваннями суспільства. Окрім того соціальні орієнтації відрізняються за гендерним та регіональним аспектами.

Список використаних джерел:

1. Гарасимів Т. З. Сучасне розуміння соціального типу особистості. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. Право*. 2015. Вип. 9-10. С. 8-16.
2. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 класах загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2019. 256 с.
3. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук : 13.00.01. Луганськ, 2001. 22 с.
4. Кравченко Т. В. Сім'я у фокусі наукових досліджень. *Український соціум*. № 2. С. 43-48.
5. Примуш М.В. Загальна соціологія : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2004. 590 с.
6. ЮНФПА. Підліткова і молодіжна демографія. Огляд URL: <http://www.unfpa.org/webdav/site/global/shared/factsh>.

Куниця Тетяна Юріївна кандидат педагогічних наук,

завідувач лабораторії соціальної педагогіки та соціальної роботи,

artamonoavt@ukr.net

096-987-89-22